

**DEBRECENI EGYETEM
AGRÁRTUDOMÁNYI CENTRUM
AGRÁRGAZDASÁGI ÉS VIDÉKFEJLESZTÉSI KAR
SZÁMVITELI ÉS PÉNZÜGYI TANSZÉK**

**MULTIDISZCIPLINÁRIS TÁRSADALOMTUDOMÁNYOK
DOKTORI ISKOLA**

Doktori iskola vezető: Dr. Szabó Gábor MTA Doktora

„Doktori (Ph.D) értekezés tézisei”

**EU-KONFORM SZÁMVITELI INFOMÁCIÓS RENDSZER
KIALAKÍTÁSÁNAK ELVI ÉS MÓDSZERTANI KÉRDÉSEI A
MEZŐGAZDASÁGBAN**

Készítette:

Dr. univ. DARABOS ÉVA

Témavezető:

Dr. Kozma András

mezőgazdaságtudományok kandidátusa

DEBRECEN

2003

1. CÉLKITŰZÉS

Az EU mezőgazdaságának irányítása nagy mennyiségű, pontosan egyeztetett, előírásoknak megfelelő információk szabályozott áramlásán alapszik. Számunkra a téma aktualitását fokozza hazánk közeljövőben bekövetkező csatlakozása az Európai Unióhoz. A magyar agrárgazdaság európai uniós integrálódásában meghatározó szerepe lesz az európai követelményekkel összhangban álló nyilvántartási és információs hálózat kialakításának, ezért szükségesnek tartom ezen rendszerek főbb elemeinek vizsgálatát, valamint az eddig elért eredmények bemutatását és a még megoldásra váró feladatok feltárását.

Dolgozatom célja, hogy megvizsgáljam, a magyar mezőgazdasági információs rendszer – kiemelten a számviteli-pénzügyi információs rendszer – mennyire tesz eleget jelenleg a csatlakozásra való felkészülés időszakában az uniós követelményeknek. Az uniós országok közül Németország és Ausztria rendszerét részletesebben fejtem ki az egyes fejezetekben, mert úgy gondolom, hogy e két ország gyakorlatának nemcsak a múltban volt, hanem a jelenlegi gazdasági eszköz- és intézményrendszer kialakításában is meghatározó szerepe van.

- ◆ A szakirodalmi áttekintésben értelmezem az információt, mint fogalmat, kiemelve a számvitel, a számviteli-pénzügyi információs rendszer szerepét, mint az információs igény kielégítésének egyik fontos eszközét, amely nélkülözhetetlen a piac szereplői számára, melynek segítségével információkat kaphatnak a vállalkozások pénzügyi, vagyoni és jövedelmi helyzetéről. Ezt követően ismertetem a számviteli és pénzügyi információs rendszer szabályozásának nemzeti, regionális és nemzetközi eszközeit, intézményeit valamint a harmonizációs törekvéseket.
- ◆ A nemzetközi kitekintésből kitűnik, hogy a magyar számviteli szabályozásnak egy folyamatosan változó, több szereplőből álló nemzetközi elvárási rendszernek kell megfelelnie. A magyar számvitel szabályozása már a kilencvenes évek elején az EU igényeinek megfelelően került kialakításra. Az *1991. évi XVIII. törvény a számvitelről*, az EU számviteli irányelveinek (4. és 7. irányelv) nagy részét átvette és alkalmazta. 2000-ben a számviteli törvény újrakodifikálására került sor, annak érdekében, hogy az EU igényét teljes körűen kielégítse. A dolgozatban összevetem a

4. irányelv egyes cikkelyeinek előírásait és magyar számviteli törvény megfelelő szabályozását, rámutatva a még meglévő eltérésekre.

- ◆ Bemutatom az EU mezőgazdasági információs rendszerének meghatározó részeit, az Agrárstatisztika, a Piaci Információs Rendszer, az Integrált Adminisztrációs és Ellenőrzési Rendszer, a Mezőgazdasági Számlák Rendszerének lényegét. A téma szempontjából meghatározó elemét, a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat jelenlegi rendszerét, a német és az osztrák rendszer működésének sajátosságait részletesebben vizsgálom.

- ◆ Magyarországon mezőgazdasági termeléssel több millióan foglalkoznak, az állami vállalatok privatizációja, a szövetkezetek átalakulása és a termőföld magántulajdonba kerülése révén a gazdálkodó egységek száma a korábbi többszörösére nőtt. Az újonnan alakult, többnyire kisméretű, de összességében nagy és növekvő jelentőségű vállalkozásokról az igényekhez mérten kevés ismerettel rendelkezünk.

Ezért szükségesnek tartom a mezőgazdasági termelők értelmezésének néhány megközelítését ismertetni, az elhatárolások kritériumait összegezni. Ezt követően bemutatom, elemzem a magyar mezőgazdaság sajátos – a jelenlegi EU tagországokétól eltérő – gazdaság szerkezetét.

- ◆ A korszerű földhasználati nyilvántartás rendszere alkalmas lehet arra, hogy pontos adatbázisként megfelelő információt szolgáltasson az agrárpolitikai döntéseket megalapozó statisztikai értékelésekhez, valamint a támogatásra való jogosultság elbírálásához. Mivel a mezőgazdasági támogatások igénybevételének feltételül is szolgál, fontossága az EU-s támogatásokkal összefüggésben nyilvánvaló. A termelők még nem ismerik fel az adatszolgáltatásból származó későbbi előnyöket, ezért jelentős részük ma sem regisztráltatja gazdaságát. Ennek okát a Hajdú-Bihar megyei tapasztalatok alapján elemzem.

- ◆ Az EU mezőgazdasági információs rendszerének csak egy elemét, a Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat hazai rendszerét vizsgálom. A magyar tesztüzemi hálózat működésének, az adatgyűjtés megyei tapasztalatainak ismertetésén túl

megvizsgálom, hogy a magyar tesztüzemi beszámoló két legfontosabb részéből, a mérlegből és az eredménykimutatásból nyert információk mennyire felelnek meg a számviteli törvény előírásainak.

- ◆ A nyilvántartások pontos vezetése elengedhetetlen a megfelelő szintű adatszolgáltatáshoz, mind az adóhatóságok, mind az egyéb szervezetek felé. Ezért röviden összegzem a jelenleg érvényes kötelezően vezetett nyilvántartási és beszámolási rendszerek főbb sajátosságait.

- ◆ Kérdőíves felmérésben arra kerestem választ, hogy a termelők milyen formában tesznek eleget számviteli nyilvántartási kötelezettségüknek, mennyire elégedettek a jelenleg érvényes számviteli információszolgáltatási rendszerrel, döntéseik megalapozásában milyen információkra támaszkodnak, milyen elvárásokat támasztanak az EU csatlakozással szemben. Külön mutatom be az uniós követelményeknek megfelelő új típusú szervezetek működésének, számviteli elszámolásának sajátosságait Hajdú-Bihar megyei tapasztalatok alapján.

2. ALKALMAZOTT KUTATÁSI MÓDSZEREK

Munkám során mindvégig törekedtem arra, hogy a vizsgált kérdéseket rendszerszemléletben elemezzem. A kutatás kezdeti stádiumában felismertem, hogy a vizsgált téma akárcsak közelítően kielégítő tárgyalásához is elengedhetetlen a különböző szakterületek szemléletének, módszereinek és eredményeinek figyelembe vétele.

A téma elméleti és gyakorlati összetevői nem különülnek el élesen egymástól valamennyi fejezetben. A kutatás háttéréül szolgáló hazai és külföldi szakirodalmi írásokat folyamatosan használom fel, építem be az egyes fejezetekbe.

Lehetőségem volt több alkalommal külföldi tanulmányúton részt venni Németországban a Hohenheimi Egyetemen és a Rostocki Egyetemen, egy alkalommal Ausztriában a Bécsi Agrártudományi Egyetemen. A témaválasztásban is meghatározó szerepet játszottak a külföldi egyetemeken, kutató intézetekben és a vállalatoknál szerzett információk, tapasztalatok. A megismert külföldi szakirodalmi forrásokon túl folyamatosan felhasználok, illetve beépítem a szakmai beszélgetéseken, előadásokon szerzett ismereteket.

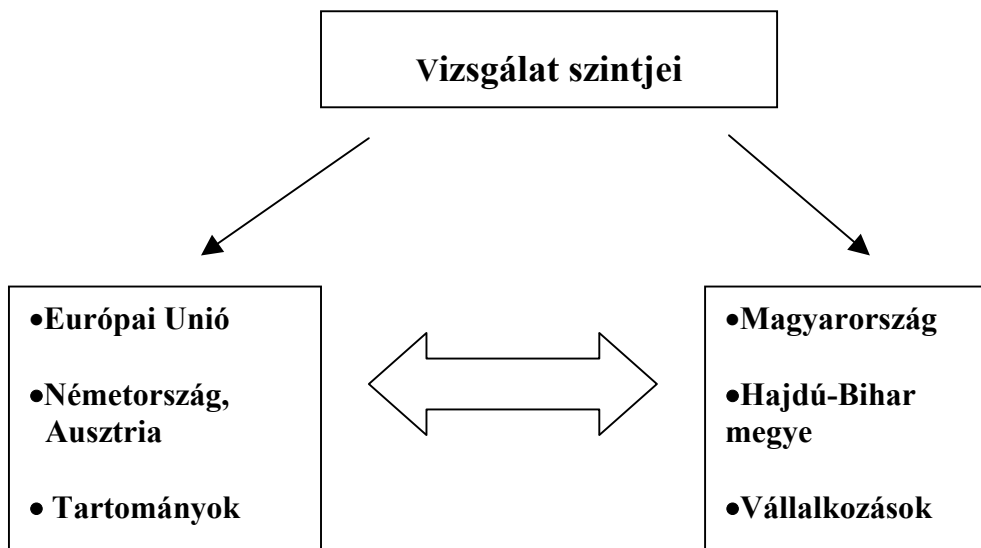
A vizsgálat során az általánostól haladok a konkrét témához, ezzel egyidejűleg keresem a közös pontokat a hazai és az unió tagországaiban kialakult gyakorlat között. Pl. a szakirodalmi áttekintésben az információ különböző megközelítését követően értelmezem a számvitel, számviteli információs rendszer fogalmát. Ezt követően megvizsgálom a számvitel szabályozásának különböző szintjeit, így a nemzeti, a regionális és a nemzetközi szabályozás célját, eszközeit, nem utolsósorban a harmonizációs törekvések területeit. Ezt követően a hazai szabályozás főbb elemeinek fejlődését vizsgálom, összehasonlítva a nemzetközi ill. az uniós követelményekkel.

A dolgozat további fejezeteinek felépítésére jellemző, hogy először bemutatom az EU vonatkozó rendszerét, majd megvizsgálom a tagországok, esetenként tartományok gyakorlatát hazai és külföldi szakirodalom, valamint a tanulmányutakon szerzett tapasztalatok alapján.

A magyar mezőgazdaságra vonatkozóan a Központi Statisztikai Hivatal, a FVM Hajdú-Bihar Megyei FM Hivatalának éves összesítő adatait használtam fel, valamint szakmai segítséget nyújtottak a Hajdú-Bihar Megyei Területi Agrárkamara munkatársai is.

A kutatás vizsgálati módszerét, folyamatát a következő ábrával szemléltetem:

1. ábra. A kutatás vizsgálati módszere

Forrás: saját összeállítás

A magyar mezőgazdasági termelőkre vonatkozóan három konkrét felmérést végeztem.

- A tesztüzemi hálózat működését 8 olyan gazdaság adatgyűjtési rendszerének vizsgálata alapján elemeztem, amelyek részt vesznek az adatszolgáltatásban.
- Az új típusú szövetkezetek számviteli elszámolásának sajátosságait 8 szövetkezet könyvviteli elszámolási rendszerének, valamint a beszámolók adatainak elemzése alapján készítettem.
- A mezőgazdasági termelők nyilvántartási rendszerére, beszámolási kötelezettségeire stb. irányuló kérdőíves felmérést a megye öt településén (Hajdúböszörmény, Berettyóújfalu, Balmazújváros, Debrecen-Pallag, Hajdúnánás) végeztem. A kiválasztás véletlenszerűen történt, így semmilyen célzatosság nem érvényesült. A kapott adatokat számítógépes adatfeldolgozás segítségével vizsgáltam.

A kapott válaszok kiértékelését 273 kérdőív alapján végzem. Ebből 64 főfoglalkozású és 120 nem főfoglalkozású őstermelő, 32 főfoglalkozású és 19 nem főfoglalkozású egyéni vállalkozó, 8 betéti társaság, 10 Kft., 4 részvénytársaság, 7 szövetkezet, 9 új típusú szövetkezet adatai szerepelnek.

Az értékelés során tapasztalható volt, hogy a kérdések egy része nem minden vállalkozás (jogi forma) számára volt értelmezhető, ezért egyes kérdéseket csak az érintett vállalkozási formára vonatkoztatom. A válaszok alapján levont következtetések helyességének igazolását statisztikai próba segítségével végeztem.

3. AZ ÉRTEKEZÉS FŐBB MEGÁLLAPÍTÁSAI

3.1. Számviteli és pénzügyi információs rendszer az EU-ban és Magyarországon

Az Európai Unióban az agrárpolitikai intézkedések tervezéséhez, gyakorlati kivitelezéséhez és felülvizsgálatához elengedhetetlen, hogy a mezőgazdaság egészére, valamint az üzemek minden fontosabb csoportjára vonatkozóan megbízható és aktuális információk álljanak rendelkezésre.

Ennek megfelelően a magyar agrárinformációs rendszernek is biztosítania kell a gazdaságpolitikai döntések, az EU-val folytatott tárgyalások megalapozását szolgáló gazdasági és jövedelmi adatokat, megbízható, EU-konform mezőgazdasági statisztikai rendszert, üzemi regisztrációt, piaci információs rendszer működését, a kutatás és a szaktanácsadás eredményeit. Mindezen információk biztosításához nagyrészt a számvitel szolgáltatja az alapadatokat, mint az információs rendszer egyik eszköze.

A számvitelnek mint tudománynak és mint tevékenységnek is követnie kell a vállalkozások környezetében zajló változásokat. A rendszerszemléletű közelítés alapján a számvitelnek a vállalkozást a maga teljességében, elemeivel, folyamataival, struktúrájával és környezetével együtt kell tükröznie. E megközelítés szerint sokkal szélesebb körű feladat hárul a számvitelre, mint ami a számviteli törvény által sugallt definícióból következik.

Az egyes gazdasági társaságok számviteli elszámolása az országhatárokon belül – a nemzeti szintű törvényi szabályozás eredményeként – egységesnek mondható. Nem ez a helyzet azonban, ha átlépünk az országhatárokon. Még az ún. azonos régióba tartozó országok esetében sem mondható, hogy a gazdasági vállalkozások vagy a költségvetési intézmények gazdálkodásáról készített kimutatások és elemzések egységes elvek és szabályok alapján történnek. Ennek oka abban rejlik, hogy minden egyes ország saját kultúrával, hagyományokkal, bizonyos esetekben más-más célokért lobbizó csoportokkal és eltérő törvényi szabályozással rendelkezik. Ezért szükség van arra, hogy az eltérő nemzeti szabályozásokat harmonizálják.

A harmonizálási törekvések mielőbbi megvalósítását teszik szükségessé a nemzetközi szinten jelentkező gazdasági tényezők is mint pl. a külföldi tőzsdei jegyzések, határokon

átnyúló befektetési és pénzügyi döntések, a transznacionális vállalatok számának gyarapodása, a befektetők növekvő igénye portfóliójuk kockázatának diverzifikálására, stb. Mindezen okok arra engednek következtetni, hogy a világ egységes, globálisan alkalmazott és előírt pénzügyi-számviteli és beszámoló készítési standard bevezetését igényli.

Az eddig kialakult szabályozási formák szerint a beszámolók összehasonlíthatóságát három szinten értelmezhetjük: nemzeti, regionális és nemzetközi viszonylatban.

1. táblázat. **A számviteli szabályozás különböző szintjei**

Megnevezés	Nemzeti	Regionális	Nemzetközi
Szabályozó szerv	Standardalkotó vagy törvényhozó szerv	EU Számviteli Bizottsága	Nemzetközi Számviteli Standardok Bizottsága (IASB), 2001-től IASB
Szabályozó eszközök	Standard, irányelv, törvény	Európai Unió irányelvei (4.,7.,8.)	Nemzetközi Számviteli Standardok (IAS)

Forrás: Novák, 2001. 188.o.

Minden egyes szintnek megvan a saját szabálya, amelyet az adott szinten alkalmazni kell. Ilyenek nemzeti szinten a törvények (pl. Németország), regionális szinten a direktívák (EU), nemzetközi szinten a standardok. Minden egyes országban és különböző szinteken más-más szervezet alkotja, illetve bocsátja ki a vonatkozó törvényeket, rendeleteket, irányelveket.

A világgazdasági elemzések összehasonlítható beszámolókat követelnek a vállalkozások gazdálkodásáról. A nemzetközi számviteli standardokat, az EU 4., 7. és a 8. irányelveit, a nemzetközi könyvvizsgálati standardokat e cél érdekében dolgozták ki. Az egyes tagállamok nemzeti törvényeikben szabályozták a számviteli adatokról történő beszámolást, jogi, gazdasági helyzetük függvényében éltek a számviteli irányelvekben rögzített választási lehetőségekkel. Az EU számviteli szabályozásának jövőjét három választási lehetőség jellemzi.

1. *A direktívák megszüntetése.* Ennek előnye, hogy a későbbiek során nem kellene a direktívák és a nemzeti szabályozás, illetve a direktívák és a nemzetközi számviteli standardok állandó egyeztetésére törekedni. Hátránya azonban, hogy ez az irányzat

ellentétes minden eddigi törekvéssel, mely szerint európai országok beszámolóit összehasonlíthatók legyenek.

2. *A direktívák helyett az IAS-ek kötelezővé tétele:* Ebben az esetben a beszámolók nemzetközi összehasonlíthatósága egyszerűbbé válna. Azonban a vállalatok számára az átállás és a részletesebb információszolgáltatás jelentős költségnövekedést jelentene. A kötelezővé tétel minden társaságra, különösen a kisebb cégekre vonatkozóan nem indokolt.
3. *A direktívák és az IAS-ek egyidejű alkalmazása:* A direktívák érvényben maradnának azon társaságok számára, amelyek nem kívánnak a nemzetközi piacokon részt venni, a tőzsdei társaságoknak pedig kötelező lenne az IAS-ek alkalmazása. A nemzeti piacon jelen levő társaságok számára az irányelvek maradnának érvényben, s ez a későbbiekben nem jelentene többlet költséget.

Európában egyre inkább megfogalmazódik az az igény, hogy ne legyen bábeli zűrzavar a pénzügyi beszámolók körében. Ezért a jövőben várhatóan az Unió irányelvei és a nemzetközi számviteli standardok közelítenek egymáshoz.

A 2000. évi C. törvény a számvitelről az Európai Unió 4. számú irányelvének megfelelően szabályozza a törvény hatálya alá tartozók beszámolási és könyvviteli kötelezettségét, a beszámoló összeállítását, a könyvek vezetése során érvényesítendő elveket az azokra épített szabályokat, valamint a nyilvánosságra hozatalra, a közzétételre és a könyvvizsgálatra vonatkozó követelményeket. Ezzel Magyarország is integrálódik az Unió összehangolt és – többé-kevésbé – egységesített információs rendszerébe, elősegítve a számviteli adatok összehasonlíthatóságát és azonos értékelését.

Az irányelv egyes cikkelyeinek és a számviteli törvény paragrafusainak tételes vizsgálata azt mutatja, hogy elsősorban a törvény azon részeiben történt változás, amelyek az irányelvnek megfelelően a tagországok gyakorlatában is bevezetésre kerültek (pl. céltartalék képzés, értékelési módszerek stb.).

Nem szabad azonban azoktól a nemzetközi számviteli szabályozásban érvényesülő igényektől eltekinteni, hogy a magyar szabályozás egy folyamatosan változó, több szereplőből álló nemzetközi elvárási rendszernek feleljen meg, miközben belül a magyar társadalom és gazdaság belső szerkezete is folyamatos változásban van. Az

elmúlt tíz év magyar számviteli szabályozásban a nyugat-európai előírások előtérbe kerülése mellett rövidesen indokoltnak tűnik a nemzetközi számviteli standardok és az észak-amerikai számviteli szabályok tanulmányozása és a magyar jogszabályokba, illetve a nemzeti számviteli standardokba való átültetése.

3.2. Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat az Európai Unióban és Magyarországon

Az EU Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózata minden tagállamra kiterjedő reprezentatív adatgyűjtési rendszer, amely évente biztosít adatokat a Bizottság számára. Ez egy nagyon gondosan megtervezett és kivitelezett rendszert jelent, amelyben ügyelni kell arra, hogy egyaránt reprezentálja a kis- és nagyüzemeket. Az alkalmazott mutatóknak azonos jelentésűeknek kell lenniük mind a 15 tagállamban. Minden adatot, ami a Bizottság elé kerül, szisztematikusan és szigorúan ellenőrizni kell. Az ily módon gyűjtött adatok a politikai és gazdasági döntések meghozatalát segítik.

Németországban a tesztüzemi hálózat és annak adatszolgáltatási tevékenysége az EU információs igényét szolgálja. Fontos, hogy a tesztüzemek adatai összeegyeztethetők legyenek a Német Szövetségi Statisztikai Hivatal adataival. Így biztosítható az adatgyűjtés és feldolgozás minél kisebb költségvonzata. Ugyanakkor biztosítani kell az egyszerű teljesíthetőséget is, hisz a rendszerben való részvétel önkéntes, nagyobb jövedelem elérésével nem jár, tehát a gazdák nem kényszeríthetők rá. Aki bekapcsolódik, nem feltétlenül marad bent tartósan a rendszerben, bármikor ki is léphet. Annak érdekében azonban, hogy a kiválasztás messzemenően reprezentatív legyen, az egyes üzemek kiválasztása egy szakértőkből álló bizottság által készített kiválasztási terv alapján valósul meg, amelyért a mezőgazdasági minisztérium felelős. A mintába egy bizonyos gazdasági méret felett kerülhetnek be, melynek jellemzésére az EU-ban a standard fedezeti hozzájárulást (SFH) vezették be.

Németországban a rendszerbe bevont üzemek száma a kezdeti 5000-ról az ezredfordulóra közel 11.300-ra növekedett. Ez egyrészt abból származik, hogy a nyugati tartományokban is folyamatosan több üzem került be a megfigyelési körbe, másrészt azért, mert 1991-től a keleti tartományok mezőgazdasági üzemeit is bevonták.

Az adatgyűjtés látogatási formában történik. A könyvelő irodák munkatársai bizonyos időközönként (általában havonta) felkeresik a gazdákat. Ekkor gyűjtik össze a tevékenység során felmerült eseményeket bizonyító okmányokat, számlákat, bizonylatokat.

A könyvvizetésre kötelezett üzemek esetében az adatgyűjtőknek egyszerűbb feladata van, hiszen számítógépes könyvelés, nyilvántartás viszonylag leegyszerűsíti az adatok feldolgozását. A német farmgazdaságok nyilvántartásainak vezetésére hivatalrendszer alakult ki. Egy tartományban méretétől függően több termelési körzetet alakítottak ki ökonomiai és természeti jellemzők alapján, így pl. Mecklenburg-Vorpommern tartományban 5, Baden-Württemberg tartományban 8 körzet található. Mindegyik körzethez tartozik egy könyvelő hivatal, s ezek a hivatalok a termelési körzet számviteli, nyilvántartási feladatait látják el.

A gazdálkodó feladata mindössze a könyvelő fogadása és a számlák folyamatos gyűjtése. Aki bővebb kiértékelést igényel, rendelkezésre bocsátja a táblatorzskönyvet, a tenyésztési naplót, egyéb dokumentumait. Az adatkezelés szigorúan ellenőrzött számítógépes rendszerben történik. Feldolgozásuk, kiértékelésük is speciálisan kidolgozott program segítségével valósul meg, ami lehetőséget biztosít a termelés folyamatos figyelemmel kísérésére. Negyedévenként minden gazdálkodó kap egy részletes kimutatást, mely tevékenységének pillanatnyi helyzetéről tájékoztatja. A gazdálkodó kérésére azonban bármikor elkészítik a kivonatokat, melyek segítik az esetlegesen szükséges változtatások felismerésében, beavatkozások módjában. Csak jeleznie kell az igényét, s a következő látogatáskor hozzájut az értékeléshez, sőt szaktanácsot, javaslatot kérhet. A beszámolási időszak végén a gazdálkodó megkapja a tartományi összesítő adatokat, s így nemcsak saját vagyoni, pénzügyi és jövedelmi helyzetét tudja értékelni, hanem gazdaságának más termelőkhez viszonyított helyzetét is. Természetesen az adatok név nélkül, kódszámokkal szerepelnek.

Ausztria 1995-ben csatlakozott a számviteli információs hálózathoz. Az Agrárkutató Intézet, a Gazdasági Vagyonügynökség és Szaktanácsadási Intézet és a Mező- és Erdőgazdasági Minisztérium közösen végzi a kiválasztást, azonban külső szakértőket is bevonnak a munkába. Így összességében közel 2400 üzem adatait dolgozzák fel.

A kiválasztás alapját a mezőgazdasági üzemekről öt évente készülő általános felmérés adja. A teljes felmérés alapján rétegzett kiválasztás módszerével határozzák meg a vizsgálandó csoportot. Lehetőleg úgy választják ki az üzemeket, hogy a hasonló természeti és strukturális feltételek mellett gazdálkodó üzemek kerüljenek be egy rétegbe. A vizsgálat azokra az üzemekre terjed ki, amelyeknek a fedezeti hozzájárulás összege 6.000 és az 120.000 euró között van. A kisüzemek magas arányuk ellenére sem képezik a tesztüzemi hálózat adatszolgáltató bázisát, csak az öt évente készített általános felmérésnél kötelesek adatot szolgáltatni. Ausztria kezdettől fogva a megbízható, gyors adat szolgáltatató országok közé tartozik.

Magyarországon az ún. tesztüzemi rendszer kiépítésének kísérleti szakasza 1996-ban kezdődött, 2001-re szinte teljes körű lefedettség valósult meg, az ország 19 megyéjéből 1900 mezőgazdasági vállalkozás tartozik az adatszolgáltatói körbe. Az EU-konformitás szempontjából a tesztüzemi rendszer összhangban áll az Európai Unióban használt adatgyűjtési és kalkulációs módszerekkel.

A tesztüzemi beszámoló két részének, a mérleg és az eredménykimutatás sorainak tételes vizsgálata alapján megállapítható, hogy a számviteli információs hálózat adatait olyan számviteli rendszer keretében készítik, amely szinte egészében az új számviteli törvény előírásaira épül, s így az EU elvárásainak is egyre inkább eleget tesz. A rendszerből származó adatok így egyszerre töltik be nemzeti és nemzetközi információs szerepüket, mert az előállított primér adatok jelentősebb átalakítás nélkül több felhasználó számára jelentenek alapadatot. Ezt elősegíti, hogy mind a mérleg, mind az eredménykimutatás sorai csak a mezőgazdasági tevékenységhez kapcsolódnak, egyéb, nem mezőgazdasági tevékenység adatait elkülönítetten kezeli a beszámoló.

A rendszer működtetésének még vannak gyenge pontjai pl. a termelők bizalmatlansága, a számítógépes könyvelői programok egységesítése stb., de ezek az évek során az elért eredmények ismeretében megszüntethetők, mint ahogyan az európai országok, a német és az osztrák gyakorlat is mutatja.

Összességében elmondható, hogy a hiányosságok ellenére, az EU elvárásainak megfelelően – a 90-es években jelentkező adathiányt pótolva – az ország nagyszámú mezőgazdasági termelőiről igen részletes felmérés készül évről évre, amelyet ma már a politikai döntéshozók, kutatók és esetenként maguk a termelők is felhasználnak.

3.3. Mezőgazdasági termelők nyilvántartási rendszere

Az EU harmonizáció során célszerűnek látszik olyan gazdaságok létrehozása, vagy a meglévők megerősítése, amelyek tevékenységének elsődleges célja családi munkaerőre épülő, a család megélhetését biztosító jövedelem elérése. Ezek a családi gazdaságok függetlenek, önállóan hoznak döntést, a piaci igényekhez rugalmasan alkalmazkodnak. A családi gazdaságok léte nem akadályozza az egyéb gazdasági szervezeti formák működését, sőt eredményes együttműködésük segítik azt. Hosszú távon a családi gazdaságok fennmaradása, fejlődése, versenyképessége viszont csak a szövetkezés, az állami támogatás révén valósulhat meg. Csak nemrégiben születtek érdemi intézkedések a családi gazdaságok jogszabályi meghatározására, valamint a támogatási rendszer kialakítására.

A 2000. évi összeírás alapján a mezőgazdaság üzemi struktúrájának fő jellegzetessége, hogy "két pólusú"-vá vált. Az egyik oldalon a nagy számú, de viszonylag csekély gazdasági súlyú törpegazdaságok vannak, velük szemben pedig a kis számú, de jelentős termelést produkáló, nagyméretű társas vállalkozások állnak. A közöttük elhelyezkedő már jövedelmező, közepes méretű családi gazdaságok száma nagyon kevés. Miközben egész Európában lassú, de folyamatos birtokkoncentráció figyelhető meg, nálunk a rendszerváltást követően a szétaprózódási folyamat újra megindult.

A támogatáshoz, a közgazdasági szabályozók kidolgozásához pontos információkra van szükség a termelőkről. A kialakult magyar gyakorlatot – miszerint a termelők többsége nem vezet semmilyen nyilvántartást a tevékenységéről – meg kell szüntetni. A gazdálkodókat rá kell kényszeríteni a nyilvántartások vezetésére, az adatszolgáltatásra törvényben meghatározott kötelezettségek, illetve érdekeltségek teremtése révén. Ezt a célt szolgálja többek között a termelők regisztrációja. Amennyiben hozzá akarnak jutni a támogatáshoz, nyitottá kell válniuk az adatszolgáltatásra. Az eddigi országos és megyei adatok, ill. tapasztalatok azt mutatják, hogy a korábbi bizalmatlanságot feladva egyre több termelő regisztráltatja gazdaságát. Akik kimaradnak, azok vagy nagyon kisméretű gazdaságok, vagy valamilyen más ok, pl. az adózás elkerülése végett nem akarnak semmiféle nyilvántartásba bekerülni. Az EU-val való tárgyalások sarkalatos pontja lehet az a hallgatólagosan megtűrt mai gyakorlat, hogy még a közepes méretű gazdaságok is szinte teljesen elzárkóznak mindenféle gazdálkodással kapcsolatos

adatszolgáltatástól. A csatlakozási tárgyalások jelenlegi szakaszában már ismert, hogy a mezőgazdasági termelők regisztráció és adatszolgáltatás nélkül nem részesülhetnek majd az EU támogatásokból. Tehát a feltételek szigorodására, a támogatások felhasználásának alaposabb ellenőrzésére lehet számítani, holott a termelők a támogatások igénybevételeinek egyszerűsítését várják.

3.4. A mezőgazdasági termelők információs rendszerének helyzete Hajdú-Bihar megyében az EU csatlakozás küszöbén

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a termelők nem vezetnek részletes, pontos, az adóhatóság igényét is kielégítő kimutatást, nyilvántartást, hogy ezzel is elősegítsék a termelők, a hatóságok és a kormány agrárpolitikai döntéseinek megalapozását. Ezért fontosnak tartom megismerni

- a termelők gazdálkodási feltételeit, nyilvántartási rendszerét,
- a termelők véleményét a jelenleg működő számviteli elszámolási, nyilvántartási rendszerről,
- a termelők gazdasági döntéseit befolyásoló információ forrásokat,
- az EU-hoz való csatlakozással szembeni elvárásaikat,
- valamint az elmúlt években az EU gyakorlatnak megfelelően létrejött új típusú szövetkezetek gazdálkodási feltételeit, finanszírozási forrásait, számviteli elszámolás sajátosságait.

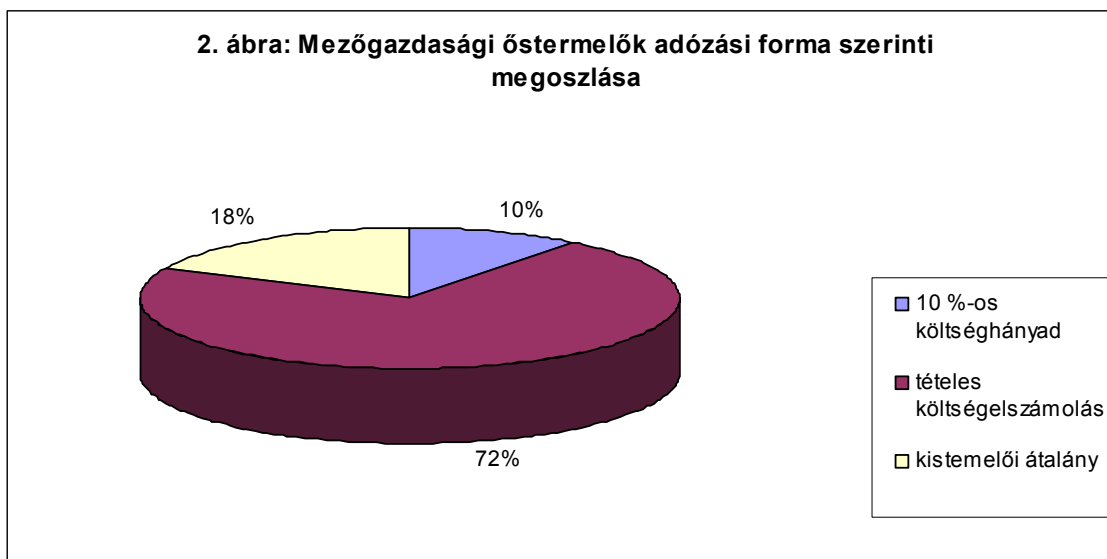
A megye termelői körében végzett kérdőíves felmérés értékelésének eredményei a következőképpen foglalhatók össze.

Kistermelők adózási lehetősége, nyilvántartási kötelezettsége

A mezőgazdasági őstermelőkre a személyi jövedelemadó törvényben megfogalmazott különleges szabályozás érvényes. Három forma közül választhatnak a termelők.

1. A *10 %-os vélelmezett költséghányadot* alkalmazó őstermelők aránya igen magas, 10 %. Ez a forma a legkevésbé kedvező, hiszen ezeknek a termelőknek a teljes bevételük 90 %-a számít jövedelemnek, az összevont adóalapba tartozó önálló és nem önálló, valamint egyéb tevékenységből származó jövedelem után fizetnek adót.
2. *Tételes költségelszámolást* alkalmaz a termelők 72 %-a. E forma választása esetén az éves bevétellel szemben felmerült költségeket (legalább 20 %-ot) tételesen,

számlákkal kell alátámasztani, valamint a 40 %-os kistermelői átalány elszámolása mellett a 100 ezer forintos őstermelői adókedvezményre is jogosultak a termelők.

Forrás: saját felmérés

3. A *kistermelői átalányadózási* formát választó őstermelők aránya átlagosan 18 %, a főfoglalkozású őstermelőknél lényegesen magasabb, 32 %. Ennél a formánál a jövedelem megállapítása elkülönülten történik, nem kerül összevonásra az egyéb forrásból származó jövedelemmel. Úgynevezett "diktált" jövedelemhányad után, ágazatonként eltérő mértékben kell adózni, őstermelői adókedvezményt nem lehet igénybe venni.

A termelők a számukra legkedvezőbb adózási formát választhatják az előnyök és hátrányok mérlegelése után. A 10 %-os vélelmezett költséghányadot alkalmazó adózó magánszemélyeknek kell a legkevesebb számviteli információt adniuk a gazdálkodásukról, de az adófizetés szempontjából ez számít a legkedvezőtlenebb formának. Az átalányadózást általában azok a gazdálkodók választják, akik nem rendelkeznek a bevétel 20 százalékának megfelelő költség számlával. Az üzemméret és az árbevétel növekedésével azonban célszerű ezt a formát alkalmazni. A tételes költségelszámolás a gazdálkodótól a bevételi bizonylatok gyűjtése mellett a költségek kimutatását is megköveteli, így pontosabb képet kaphat mind a termelő, mind a külső szemlélő a vállalkozás pénzügyi, jövedelmi helyzetéről.

Beszámolási és könyvviteli kötelezettség

A gazdasági társaságok a gazdasági események okozta változásokat a kettős, vagy az egyszeres könyvvitel rendszerében kötelesek feljegyezni. A könyvelési munkát a cég saját könyvelője végzi, de gyakori, hogy külső könyvelői céget bíz meg – pl. az új típusú szövetkezetek mindegyike – a gazdasági események nyilvántartásával. 5 betéti társaság vezetője maga végzi a könyveléssel, beszámoló készítésével kapcsolatos feladatokat. Az egyéni vállalkozók 76 %-a külső szakembert bíz meg a könyvelési munkával, egy negyede maga végzi a könyvelést, saját könyvelőt csak néhány vállalkozás alkalmaz. A megkérdezett őstermelők közel 70 %-a válaszolt a könyvvizetésre irányuló kérdésre, ami arra enged következtetni, hogy valamilyen nyilvántartást (a bevételek, a költségek, vagy mindkettő gyűjtését) vezetnek, s ezt elsősorban maguk végzik. Három termelő egyszeres könyvvizetést végez, az árbevételeük meghaladja a 4 millió forintot.

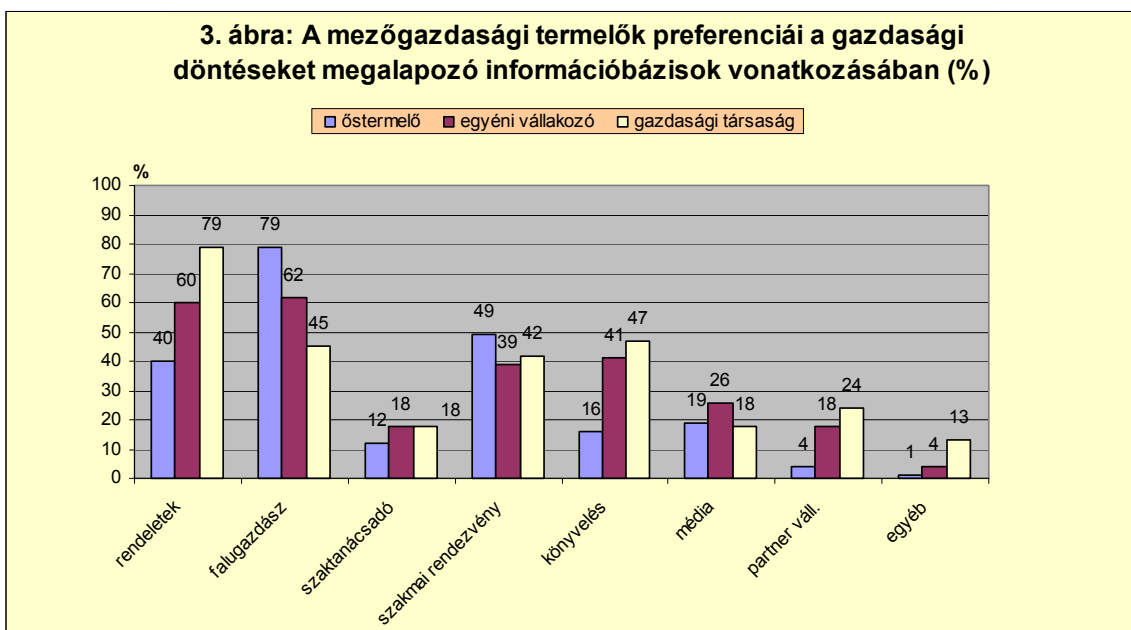
A kettős könyvvitelt vezető gazdasági társaságok a számviteli törvényben előírt formában készítik beszámolójukat: 12 vállalkozás éves beszámolót, 21 egyszerűsített éves beszámolót, 4 betéti társaság egyszerűsített mérleg és eredmény-levezetést (tehát az éves árbevétele kevesebb mint 50 millió forint), 1 Rt. összevont éves beszámolót is készít.

A mezőgazdasági termelők nagyobb része (60 %) elégedett a jelenlegi nyilvántartási és számviteli információs rendszerrel, mások bonyolultnak, nehezen követhetőnek tartják, és inkább egyszerűsítését javasolják.

A termelők közel 80 %-a részesült mezőgazdasági támogatásban. A támogatások összege a gazdaságok bevételeiből átlagosan 4 %-kal részesedik, a szövetkezeteknél ez lényegesen nagyobb, 9-20 %. A termelés költségeinek átlagosan 5 %-át fedezi az állami támogatás, a szövetkezeteknél ez is lényegesen magasabb, 10-25 %. A részvénytársaságok esetében mindkét érték lényegesen az átlag alatt van, 1-1 %. A támogatások igénybevételeinek feltételeit mindhárom csoport véleménye (72 %) szerint egyszerűsíteni kellene. 25 % elégedett a jelenlegi eljárási folyamattal, összesen 3 termelő pedig szigorítaná a feltételeket.

Mezőgazdasági termelők döntését megalapozó információbázis

A mezőgazdasági vállalkozók a döntéseket egyre inkább a szakmailag megalapozott információkra építik, hiszen döntéseiknek a mai piaci viszonyok között komoly következményei lehetnek. A gazdasági társaságok döntéseiket elsősorban rendeletek útvesztői között jól kiigazodó szakemberre (79 %), a vállalkozás vagyoni, pénzügyi, jövedelmi helyzetét jól ismerő könyvelőre (47 %) alapozzák, de nem utolsó sorban a ma már egyre ismertebbé váló szakmai rendezvények (42 %), valamint a település termelőit jól ismerő és mezőgazdasági ismeretekkel rendelkező falugazdászok (45 %) is fontos információbázisul szolgálhatnak. Ez utóbbi inkább a betéti társaságok és Kft.-k körében meghatározó. A partner vállalkozások lépései, döntései a gazdasági társaságok 24 %-át befolyásolják. A média és a szaktanácsadók információira a termelők 18-18 %-a épít.

Forrás: saját felmérés

Az egyéni vállalkozók elsősorban azok, akik maguk végzik a könyvelésüket. Rendeletekre 60 %, a falugazdászok szakmai tanácsaira a megkérdezettek 59 %-a épít, a könyvelő információi 41 %-nak nyújt segítséget a vállalkozás eredményes gazdálkodásához. A szakmai rendezvényeken szerzett ismereteket, a szaktanácsadók javaslatait és más partner vállalkozás vagy versenytárs tapasztalatait, információit is figyelembe veszik a termelők gazdasági döntéseik meghozatalánál. (3. ábra)

Az őstermelők döntéseit befolyásoló tényezők vizsgálata alapján arra lehet következtetni, hogy a saját tapasztalataik, valamint a családdal való megbeszélés, egyeztetés mellett egyre nagyobb az igény az aktuális szakmai információk iránt. A termelők adózással, támogatás igénybevételével és gazdálkodással kapcsolatos kérdésekben elsősorban a falugazdászok véleményére építenek (79 %). A rendeletek, törvények tanulmányozása is fontos szerepet játszik a döntések megalapozásánál elsősorban azok körében (40 %), akiknek az árbevétele magasabb és támogatást akarnak igénybe venni és/vagy adófizetés mértékét akarják csökkenteni. A szaktanácsadók szolgáltatásait közvetlenül igen kevesen veszik igénybe (12 %), pedig az erre a célra igényelhető támogatás az elmúlt években jelentősen növekedett. A szakmai rendezvényeken szerzett információkra a termelők fele (49 %) támaszkodik. Ezek a rendezvények egyre népszerűbbek, az FM Hivatal munkatársai, mezőgazdasági szakértők és szaktanácsadók az Agrárkamara és falugazdászok szervezésében rendszeresen tartanak szakmai esteket, képzéseket a termelők egyre szélesebb körében, pl. gazdaestek formájában. A könyvelők tanácsát, véleményét a termelők 16 %-a veszi igénybe – elsősorban azok –, akik könyvelőt alkalmaznak, és a bevételük meghaladja 250 ezer forintot. A média és a partner vállalkozások szerepe a döntések meghozatalában nem meghatározó.

Összességében elmondható, hogy a különböző jogi formához tartozó vállalkozások gazdasági döntéseik meghozatalában az egyes információbázisok eltérő szerepet játszanak¹, ez természetesen a termelők eltérő információ igényével is magyarázható.

Elvárások az EU csatlakozástól

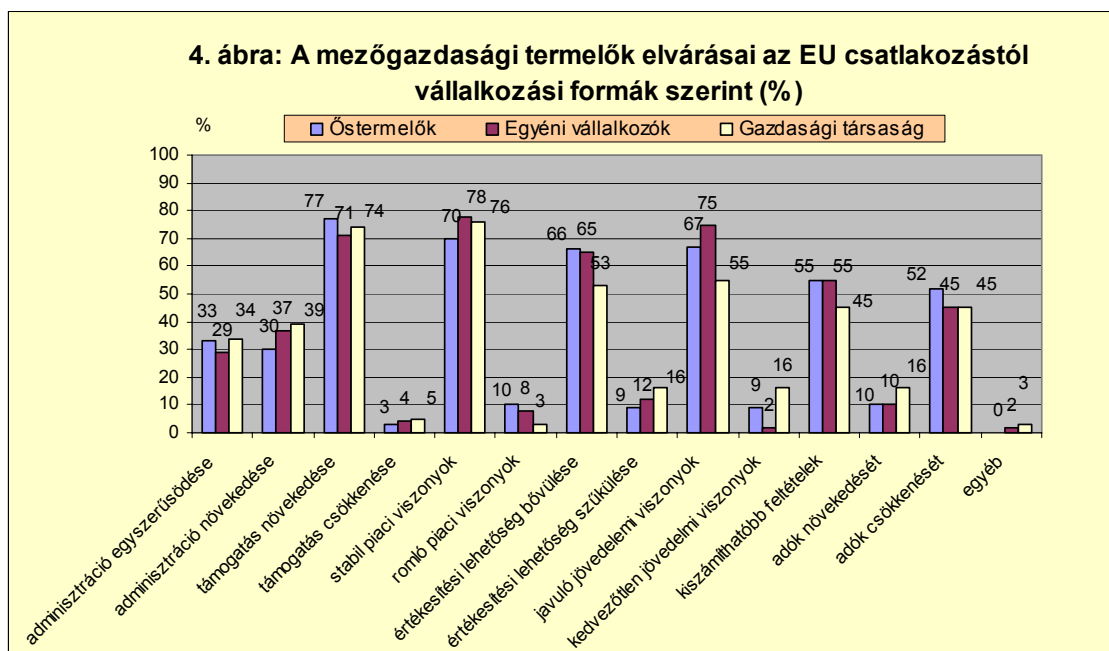
Egyre gyakrabban lehet olvasni a szakirodalomban a jövőre vonatkozóan a következőket: a támogatási címek jelentős csökkentése, kevesebb visszaélésre lehetőséget adó szabályozás bevezetése, piacsabályozás, garantált árak, optimális üzemméret stb. A magyar mezőgazdasági szabályozásra még nem jellemző a közösség tagországainak fejlett, összehangolt, a termelők, a vidék lakosainak érdekét szolgáló szabályozás. Eddig a hazai beavatkozások általában a már bekövetkezett piaci zavarok utólagos mérséklésére korlátozódtak. Ez tükröződik a megkérdezettek válaszaiban is,

¹ A Chi² próba erősen szignifikáns 95 %-os megbízhatósági szinten. Ez azt jelenti, hogy a különböző jogi formához tartozó vállalkozások az egyes információs forrásokat eltérő arányban választják, ami a fenti állítást statisztikailag is alátámasztja.

amikor az EU-csatlakozással szembeni elvárásaikat fogalmazták meg.² Ezek a következőkben foglalhatók össze:

- ◆ a mezőgazdasági támogatások összegének növekedése,
- ◆ az eddiginél stabilabb piaci viszonyok,
- ◆ a piac bővülése,
- ◆ a mezőgazdaság javuló jövedelem termelő képessége,
- ◆ a kormány részéről átlátható, kiszámítható feltételek,
- ◆ az elvonások, adók csökkenése (4. ábra).

A termelők elvárásainak van realitása, hiszen már a csatlakozás jelenlegi szakaszában látható, hogy a támogatások összege magasabb lesz – bár nem éri el az uniós tagországoknak juttatott támogatások szintjét –, várhatóan a támogatott területekben és az arányokban is történik változás. Az Unió mezőgazdasága a tagországok leginkább szabályozott piaca, 3-5 évre határozzák meg a szabályozást (pl. Agenda 2000: árak, támogatások mértéke stb.), időközben csak nemzeti szinten történnek változások, de

Forrás: saját felmérés

² A Chi² próba nem szignifikáns 95 % -os megbízhatósági szinten, ami statisztikailag is bizonyítja, hogy az üzemi formák szerint nem mutatkozik szignifikáns különbség az egyes elvárásokra adott válaszok eloszlásában.

ezek sem jelentősek. Ezzel szemben a hazai szabályozás szinte évenként változik. A hazai jövedelemadózás, különösen a mértékét tekintve Európában a legmagasabbak közé tartozik. Előreláthatólag hosszabb távon változás következik be ezen a területen is.

Természetesen vannak pesszimisták is, vagy ők azok, akik számolnak a realitásokkal. Hiszen az adminisztráció egészen biztos nem fog csökkenni, a termelők tevékenységéről a későbbiekben is pontos, ellenőrizhető nyilvántartást kell vezetni. A támogatás elnyerésének továbbra is lesznek feltételei. Az értékesítési lehetőségeket az elmúlt években sem tudtuk kihasználni, és lehetne sorolni a példákat. A néhány hektáron gazdálkodó mezőgazdasági őstermelők azonban a csatlakozást követően nehéz helyzetbe kerülhetnek.

A kérdés az, hogy mennyire tudnak megfelelni a "nagy mennyiséget tartósan és jó minőségben termelni" követelménynek. A minőségi követelmények teljesítése nem is okozna gondot, a háttérpar (tárolás, csomagolás, szállítás stb.) színvonala azonban még ma sem megfelelő. A nagyüzemek, amelyek már eddig is megjelentek valamilyen formában termékeikkel az Unió piacán, minőségben és mennyiségben is eleget tesznek a követelményeknek, de az országosan több százezerre, megyei szinten is közel 90 ezerre tehető őstermelők jelentős hányada ebben a versenyben nem tud és talán nem is akar részt venni.

4. AZ ÉRTEKEZÉS ÚJ, ILLETVE ÚJSZERŰ EREDMÉNYEI

A téma jellegéből adódóan a dolgozat új, illetve újszerű eredményei azzal kapcsolatban fogalmazhatóak meg, hogy a mezőgazdasági információs rendszer működésének milyen sajátosságai vannak az Európai Unió tagországaiban és a csatlakozásra váró Magyarország a felkészülés időszakában mennyire felel meg az EU információs igényeinek.

- ◆ A számvitel – a mezőgazdasági üzemek tekintetében is – rendszerszemléletű felfogása, bemutatása.
- ◆ Az EU követelményeinek összefoglalása, azoknak a tagországok által történő megvalósítása, gyakorlati alkalmazása. A jelenlegi magyar számvitel szabályozásának összehasonlító vizsgálata általában és a mezőgazdaságra vonatkozóan is. Külön kiemelve az EU 4. irányelvének és a 2000. C. számvitelről szóló törvény tételes vizsgálata.
- ◆ Háromszintű – EU, nemzeti, üzemi – összehasonlító szemlélet alkalmazása a vizsgált területek tekintetében. Így például a számviteli információs hálózat adatgyűjtési, adatfeldolgozási, működési és számviteli rendszerének háromszintű összehasonlító vizsgálata.
- ◆ A tesztüzemi hálózat fejlesztési lehetőségeinek feltárása.
- ◆ Az Unió tagországaiban a mezőgazdasági termelők értelmezésében, a kötelezően vezetett nyilvántartási, elszámolási rendszerek feltételeiben vannak különbségek. A nemzeti sajátosságok figyelembe vétele elengedhetetlen.
- ◆ A Hajdú-Bihar megyében végzett saját felmérés alapján a termelők gazdasági döntéseit megalapozó információforrások, az EU csatlakozással szembeni elvárások megfogalmazása.

E dolgozat arra kíván rámutatni, valamint a tapasztalatok és a statisztikai adatok is azt bizonyítják, hogy a uniós tagországok gyakorlata színesebb, változatosabb, mint ahogyan az a közösségi előírásokból következne. Ez természetesen – több évszázados – történelmi hagyományokra, gazdasági fejlettségbeli különbségekre, vagy az agrárgazdaság eltérő gazdasági szerepére vezethető vissza. "Az igencsak sokszínű kép miatt *nincs tehát tökéletes EU-konformitás*, ... nincs olyan norma az üzemi világban,

amihez nekünk mindenképpen és tökéletesen alkalmazkodnunk kellene" (Dorgai et al, 1999. 5. o.). De alkalmazkodnunk kell – a lehetőségeink figyelembe vételével –, s ebben az államnak nagy szerepet kell vállalnia, amit az alábbi idézet is jól kifejez.

*"Parasztok nélkül a vidék a lelkét veszíti el.
Egyedül viszont a mezőgazdaság sem tudja a vidék
jövőjét biztosítani."*

(Premstaller, O.)

AZ ÉRTEKEZÉS TÉMAKÖRÉHEZ KAPCSOLÓDÓ PUBLIKÁCIÓK

- 1. Mezőgazdasági termelők információs rendszerének helyzete, fejlesztésének indokai.** Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Előadás. Debrecen, 2003. (Megjelenés alatt).
- 2. A mezőgazdasági üzemek szerkezete Németországban és Magyarországon.** Agrárgazdaság, vidékfejlesztés és agrárinformatika az évezred küszöbén. Poszter. Debrecen, 2003. /Társszerzők: Maier, P., Pfau E./. (Megjelenés alatt).
- 3. Mezőgazdasági őstermelők számviteli és pénzügyi információ szolgáltatásának tapasztalatai Hajdú Bihar megyében.** VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Előadás. Gyöngyös, 2002. 206-212. o.
- 4. Új típusú szövetkezetek működésének sajátosságai.** VIII. Nemzetközi Agrárökonómiai Tudományos Napok. Poszter. Gyöngyös, 2002. 213-218. o.
- 5. Mezőgazdasági testtüzemek adatszolgáltatásának tapasztalatai Hajdú-Bihar megyében.** Agrártudományi Közlemények. Különszám. Debrecen, 2002. 47-50. o.
- 6. Mezőgazdasági számviteli és pénzügyi információs rendszer sajátosságai Hajdú-Bihar megyében.** Észak-Alföldi Régió mezőgazdasága és vidékfejlesztése c. Regionális tudományos tanácskozás. Előadás. Debrecen. 2001.
- 7. Mezőgazdasági testtüzemek adatszolgáltatásának tapasztalatai Hajdú-Bihar megyében.** Észak-Alföldi Régió mezőgazdasága és vidékfejlesztése c. Regionális tudományos tanácskozás. Poszter. Debrecen. 2001.
- 8. Mezőgazdasági termelők regisztrálásának tapasztalatai Hajdú-Bihar megyében.** Georgikon Napok, Keszthely. Előadás. 2001. szept. 351-356. o.
- 9. Számviteli gyakorlatok II.** DATE. Debrecen, 2001. /Társszerzők: Bács Zoltán, Kondorosi Ferencné, Kosztolányi Lászlóné, Rózsa Attila/
- 10. Pénzügy I. Gyakorlati Jegyzet. 1. füzet.** DE ATC. Debrecen, 2001. /Társszerzők: Csajbók Ildikó, Kosztolányi Lászlóné, Orbán Ildikó, Rózsa Attila/
- 11. Az osztrák mezőgazdasági testtüzemi hálózat sajátosságai.** Oktatási Minisztérium. Magyar Tudomány Napja. Poszter. Budapest, 2000. 6.o.
- 12. A mezőgazdasági üzemek regisztrálása és adófizetési kötelezettsége Ausztriában.** Oktatási Minisztérium. Magyar Tudomány Napja. Poszter. Budapest, 2000. 4.o.
- 13. Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat sajátosságai Ausztriában.** Óvári Tudományos Napok 2000. Poszter. II. kötet 180-185. o.

14. **Analyse der wirtschaftlichen Entwicklung landwirtschaftlicher Unternehmen in Ostdeutschland und Ungarn nach dem Transformationsprozess.** Universität Rostock 2000. Különszám. 62 oldal. /Társszerzők: Maier, P., Pfau, E./
15. **A mezőgazdasági vállalatok könyvvézetési és beszámolási kötelezettsége Németországban.** Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok. Előadás. Debrecen, 1999. 75-81-o.
16. **A mezőgazdasági tesztüzemi hálózat könyvvézetési rendszere Mecklenburg-Vorpommern tartományban.** PhD Konferencia 1999. Előadás. Debrecen. 14 oldal.
17. **Számviteli gyakorlatok II.** DATE. Debrecen, 1998. /Társszerzők: Bács Zoltán, Kondorosi Ferencné, Kosztolányi Lászlóné/
18. **Neue strategische Konzepte und die Entwicklung des ländlichen Raumes.** DAAD Projekt 1998. Universität Rostock. Különszám. 55-74. o. /Társszerzők: Nemessályi Zsolt, Oláh Judit/
19. **Hasonlóságok és eltérések a magyar és a keletnémet mezőgazdaság fejlődésében, kiemelve az átalakulási folyamat főbb jellemzőit.** DATE Tudományos Közleményei. Debrecen 1997. 291-298. o. /Társszerzők: Maier, P., Pfau, E./
20. **Ausgewählte Aspekte des Transformationsprozesses der ungarischen Landwirtschaft - Gemeinsamkeiten und Unterschiede.** Universität Rostock. Internationales Symposium. Universität Rostock, Heft 7. 1997. 107-122. o. /Társszerzők: Maier, P. - Pfau, E./
21. **Bittere Bilanz für Ungarns Bauern.** BAUERN Zeitung. Landwirtschaftliches Wochenblatt Sachsen, 22. August 1997. 10. o. /Társzerző: Pfau Ernő./
22. **Gemeinsamkeiten und Unterschiede in der Entwicklung der ungarischen und ostdeutschen Landwirtschaft - dargestellt anhand ausgewählter Aspekte des Transformationsprozesses.** Jahrestagung der GEWISOLA 1997. Előadás. Weihenstephan . 8 oldal. /Társszerzők: Maier, P., Pfau, E./
23. **Az átalakulás folyamata a magyar és a keletnémet mezőgazdaságban.** Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok. Előadás. Karcag, 1997. 150-151. o. /Társszerzők: Pfau Ernő, Maier, P./
24. **Az EU Mezőgazdasági Számviteli Információs Hálózat németországi rendszerének adaptálási lehetőségei a magyar mezőgazdaságban.** Tiszántúli Mezőgazdasági Tudományos Napok. Poszter. Karcag, 1997. 314-315. o.